

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2563

สุภาวดี ขุนทองจันทร์.

การจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง = Management of Community Economy System.

1. การพัฒนาชุมชน--แง่เศรษฐกิจ--ไทย. 2. เศรษฐกิจพอเพียง. 3. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ.

HN700.55

ISBN 978-616-602-027-4

ลิขสิทธิ์ของรองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์

สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2566

จำนวน 60 เล่ม

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโคมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนสิงหาคม 2564 จำนวน 30 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกรกฎาคม 2565 จำนวน 30 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

พิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2566 จำนวน 60 เล่ม

ราคาเล่มละ 320.- บาท

สารบัญ

สารบัญภาพ	(10)
สารบัญตาราง	(13)
คำนำ	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์	1
โลกาภิวัตน์กับผลกระทบต่อชุมชน	3
ปัญหาความยากจนและลักษณะความยากจนของคนในชุมชน	6
ความหมายของชุมชนและการจัดการชุมชน	10
ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้	11
องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้	12
ความหมายของชุมชนพึ่งตนเอง	14
ความสำคัญของชุมชนพึ่งตนเอง	15
แนวทางการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง	16
ความหมายของการจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	18
ความหมายของระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	22
แนวคิดและเครื่องมือสำคัญในการจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	25
วัตถุประสงค์และขอบเขตการนำเสนอของตำรา	26
สรุป	27
คำถามท้ายบท	28
บทที่ 2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	29
วิวัฒนาการของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	29
แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1	30
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2	31
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3	32
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4	34
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5	36
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6	37

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7	38
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8	39
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9	42
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10	44
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11	45
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12	46
บทเรียนจากอดีตเพื่อพัฒนาในอนาคต	49
สรุปสถานการณ์สำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	51
สรุป	53
คำถามท้ายบท	54
บทที่ 3 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	55
ความหมายอย่างเป็นทางการของเศรษฐกิจพอเพียง	55
ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง	59
ทุนสำคัญในเศรษฐกิจพอเพียงที่ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง	60
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประกอบการวิสาหกิจ	61
มูลเหตุจูงใจในการปรับใช้เศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม	63
ระดับของการดำเนินธุรกิจกระแสหลักไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง	66
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในระดับครัวเรือน และวิสาหกิจชุมชน	70
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในวิสาหกิจขนาดย่อม	71
ผลลัพธ์จากการประกอบการธุรกิจด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง	75
สรุป	76
คำถามท้ายบท	78
บทที่ 4 แนวทางการวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน	79
วัตถุประสงค์และความสำคัญของการวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจของชุมชน	79
องค์ประกอบของการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจของชุมชน	81
การสำรวจและวิเคราะห์โครงสร้างการจัดการทางเศรษฐกิจของชุมชน	82

การวัดความสามารถด้านการผลิตและผลตอบแทน	94
แนวทางการวิเคราะห์โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน	97
การจัดทำบัญชีครัวเรือน	99
สรุป	101
คำถามท้ายบท	102
บทที่ 5 การวิจัยโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	103
ความหมายและความสำคัญของการวิจัยโดยชุมชน	103
สถานการณ์ที่ต้องทำวิจัยในชุมชน	106
การวิจัยและพัฒนาเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม	107
การวิจัยโดยชุมชนเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	109
นักวิจัยชุมชนและบทบาทที่สำคัญเพื่อพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง	113
การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มจากการวิจัยโดยชุมชน	115
นักวิจัยชุมชน	116
กระบวนการวิจัยชุมชน	119
ทักษะที่จำเป็นของนักวิจัยชุมชน	121
ตัวอย่างเครื่องมือวิจัย (แบบสำรวจชุมชน)	122
การทำความเข้าใจเพื่อการวิจัยและพัฒนาระบบต่างๆ ในชุมชน	130
สรุป	132
คำถามท้ายบท	133
บทที่ 6 วิสาหกิจชุมชน กิจกรรมขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชน	135
ที่มาและความหมายของวิสาหกิจชุมชน	135
แนวคิดวิสาหกิจชุมชน	137
องค์ประกอบพื้นฐานของชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน	138
ความสำคัญของการจัดการวิสาหกิจชุมชน	141
ขั้นตอนการทำวิสาหกิจชุมชน	142
การจัดการด้านการผลิต	145
การจัดการคุณภาพในระบบการผลิตวิสาหกิจชุมชน	149
การจัดการสินค้าหรือวัตถุดิบในกระบวนการผลิต	150
การจัดการสินค้าคงเหลือของวิสาหกิจชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ	155
ความรับผิดชอบต่อสังคมของวิสาหกิจชุมชน	156

การจัดการทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน	156
สรุป	159
คำถามท้ายบท	161
บทที่ 7 วิธีการตลาดของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง	163
ความหมายและลักษณะของการตลาดชุมชน	163
การบริโภคในชุมชน	164
แนวคิดทางการตลาด	165
ปัญหาด้านการตลาดของชุมชน	167
ตลาดนัดชุมชน	168
ผลิตภัณฑ์	171
การวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์	172
ราคา	173
ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด	175
ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์	178
หลักการสร้างสรรค์บรรจุภัณฑ์และฉลาก	179
การจัดการตราสินค้า	181
แผนธุรกิจของวิสาหกิจชุมชน	182
สรุป	184
คำถามท้ายบท	185
บทที่ 8 การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง	187
ความหมายของการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน	187
ความสำคัญของการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน	189
การส่งเสริมการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง	191
การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	192
การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยแนวทางสร้างสุข	198
มิติการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง	201
ผลลัพธ์จากการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง	206
สรุป	207
คำถามท้ายบท	208

บทที่ 9 การจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาระดับครัวเรือน	209
ประวัติความเป็นมาของเกษตรกร	209
วิธีการผลิตทางการเกษตร	210
วิถีทางการตลาด	222
ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	229
สรุป	231
บทที่ 10 การจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาระดับชุมชน	235
การก่อเกิดเป็นชุมชนพึ่งตนเอง	235
ความหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง	236
นิคมสร้างตนเองประจวบคีรีขันธ์	238
ชุมชนราชธานีอโศก	240
ชุมชนพึ่งตนเองเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตำบลแม่ทา	254
สรุป	257
คำถามท้ายบท	259
บรรณานุกรม	261
ดัชนีศัพท์	269
ประวัติผู้เขียน	271

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค	5
ภาพที่ 1.2	การผลิตในเชิงพาณิชย์ในภาคการเกษตร	5
ภาพที่ 1.3	การพ่นและอบายมุขที่ปรากฏในชุมชน	5
ภาพที่ 1.4	การปลูกพืชเชิงเดี่ยว	9
ภาพที่ 1.5	ลักษณะของชุมชน	9
ภาพที่ 2.1	การชุมนุมขับไล่รัฐบาลโดยกลุ่มประชาชน	45
ภาพที่ 2.2	การพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์พระราชทาน	48
ภาพที่ 3.1	แผนภาพเศรษฐกิจพอเพียงอย่างง่าย	58
ภาพที่ 3.2	ระดับของการประกอบการธุรกิจจากกระแสหลักไปเป็นเศรษฐกิจพอเพียง	58
ภาพที่ 3.3	การแปรรูปผลผลิตสินค้าและบริการวิสาหกิจชุมชน	74
ภาพที่ 3.4	การใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นของวิสาหกิจขนาดย่อม	74
ภาพที่ 4.1	ทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำของชุมชน	85
ภาพที่ 4.2	การใช้ประโยชน์จากที่ดินในชุมชน	85
ภาพที่ 4.3	ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากป่าชุมชนเพื่อการดำรงชีพและรายได้ทางเศรษฐกิจ	87
ภาพที่ 4.4	พืชเศรษฐกิจของชุมชน	87
ภาพที่ 4.5	ช่องทางการจำหน่ายผลผลิตของชุมชน	90
ภาพที่ 4.6	การจัดการผลผลิตหรือแปรรูปของชุมชน	90
ภาพที่ 5.1	สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน	101
ภาพที่ 5.2	ความเกี่ยวข้อระหว่างวิจัยและพัฒนาเพื่อเกิดนวัตกรรม	101
ภาพที่ 5.3	ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน	101
ภาพที่ 5.4	ภูมิปัญญาด้านดนตรีในชุมชน (หมอแคน หมอลำ)	117
ภาพที่ 5.5	การนำเสนอเรื่องราวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแดง	117
ภาพที่ 5.6	กระบวนการวิจัยโดยชุมชน	120
ภาพที่ 5.7	ทักษะที่จำเป็นของนักวิจัยชุมชน	120
ภาพที่ 6.1	พืชพรรณจากป่าชุมชนที่เป็นแหล่งอาหาร	140
ภาพที่ 6.2	การสืบทอดภูมิปัญญาจากวัสดุท้องถิ่น	140
ภาพที่ 6.3	เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน	143

ภาพที่ 6.4	ทรัพยากรทางธรรมชาติที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	143
ภาพที่ 6.5	ขั้นตอนการทำวิสาหกิจชุมชน	147
ภาพที่ 6.6	การผลิตขั้นปฐมภูมิในชุมชน	147
ภาพที่ 6.7	สินค้าชุมชนที่ผลิตในขั้นทุติยภูมิ	147
ภาพที่ 6.8	สินค้าวิสาหกิจชุมชนที่มีวงจรชีวิตสั้น	153
ภาพที่ 6.9	สินค้าที่ต้องพิจารณาตามความนิยมของลูกค้า	153
ภาพที่ 7.1	การบริโภคของคนในชุมชน	166
ภาพที่ 7.2	แนวคิดการเชื่อมโยงทางการตลาด	166
ภาพที่ 7.3	ตลาดนัดชุมชนแบบห่วงใยสังคมและสิ่งแวดล้อม	170
ภาพที่ 7.4	ตลาดนัดชุมชนแบบแบ่งปันช่วยเหลือ	170
ภาพที่ 7.5	ตลาดนัดชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกัน	170
ภาพที่ 7.6	การตั้งราคาของสินค้าในชุมชน	176
ภาพที่ 7.7	ระดับช่องทางจัดจำหน่าย	176
ภาพที่ 7.8	องค์ประกอบของฉลากผลิตภัณฑ์	180
ภาพที่ 7.9	การสร้างสรรค้บรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ในชุมชน	180
ภาพที่ 8.1	กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน	189
ภาพที่ 8.2	วิธีการบริโภคแบบเรียบง่ายในชุมชน	204
ภาพที่ 8.3	การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนให้เป็นผู้มีจิตอาสา	204
ภาพที่ 9.1	พื้นที่ไม้ผลและไม่ยืนต้น	214
ภาพที่ 9.2	แปลงปลูกข้าวไร่ดอกมะขาม	214
ภาพที่ 9.3	การสีข้าวกล้องและข้าวซ้อมมือ	214
ภาพที่ 9.4	การพัฒนาเครื่องสีข้าว	216
ภาพที่ 9.5	พืชผักสวนครัวและพืชสมุนไพร	216
ภาพที่ 9.6	ต้นไม้ใส่เสื่อ	216
ภาพที่ 9.7	พื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำ	218
ภาพที่ 9.8	การเลี้ยงไก่และผลผลิตไข่ไก่	218
ภาพที่ 9.9	การเลี้ยงวัวและการใช้ประโยชน์จากมูลวัว	218
ภาพที่ 9.10	การเลี้ยงผึ้งโพรงในบริเวณไม้ผล	223
ภาพที่ 9.11	การขยายพันธุ์กล้าไม้	223
ภาพที่ 9.12	การแบ่งพื้นที่ในการทำเกษตรผสมผสาน	224

ภาพที่ 9.13	ผลิตภัณฑ์ข้าวที่เตรียมเข้ากระบวนการแปรรูป	224
ภาพที่ 9.14	กระบวนการเพิ่มมูลค่าจากผลิตข้าว	225
ภาพที่ 10.1	ชุมชนราชธานีโอศก	243
ภาพที่ 10.2	การวิเคราะห์ชุมชนราชธานีโอศก	243
ภาพที่ 10.3	การเกษตรกรรมของชุมชนราชธานีโอศก	246
ภาพที่ 10.4	สมาชิกวัยแรงงานของสมาชิกชุมชนราชธานีโอศก	246
ภาพที่ 10.5	ร้านอาหารมังสวิรัตของชุมชนราชธานีโอศก	246
ภาพที่ 10.6	ร้านค้าวิสาหกิจชุมชนราชธานีโอศก จังหวัดอุบลราชธานี	251
ภาพที่ 10.7	ขั้นตอนการทำแผนชุมชนของราชธานีโอศก	251
ภาพที่ 10.8	การประชุมและการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ	251

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1	การผลิตพืชแต่ละชนิดของชุมชน	88
ตารางที่ 4.2	การวางแผนผลผลิตพริกเพื่อออกสู่ตลาด	89
ตารางที่ 4.3	โครงสร้างการคำนวณต้นทุนผลผลิต	96
ตารางที่ 4.4	แหล่งของรายได้และรายการค่าใช้จ่ายต่างๆ ของครัวเรือนในชุมชน	100
ตารางที่ 4.5	การบันทึกรายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนอย่างง่าย	101
ตารางที่ 5.1	รายชื่อปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านต่างๆ	114
ตารางที่ 9.1	ปฏิทินการผลิต	221
ตารางที่ 9.2	ต้นทุนผลตอบแทนเกษตรผสมผสานปี พ.ศ. 2560-2561	228